

НАБЛЮДЕНИЯ ВЪРХУ ПРЕДАВАНЕТО НА БЕЗЕКВИВАЛЕНТНА ЛЕКСИКА В ХУДОЖЕСТВЕНИЯ ПРЕВОД ОТ БЪЛГАРСКИ ЕЗИК НА ГРЪЦКИ ЕЗИК И ОБРАТНО

Величка Симонова-Гроздева
Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

OBSERVATIONS ON RENDERING NONEQUIVALENCE VOCABULARY IN FICTION FROM BULGARIAN INTO GREEK AND VICE VERSA

Velichka Simonova-Grozdeva

Abstract: Der vorliegende Beitrag sucht eine Antwort auf die Frage, wie man kulturspezifische Lexik *ohne* Äquivalent/Entsprechung (Realia, Eigennamen – Personennamen, Ortsnamen etc.) in der anderen Sprache oder kulturspezifische Anspielungen aus dem ausgangssprachlichen soziokulturellen Raum bei der literarischen Übersetzung verständlich macht. Das *Untersuchungskorpus* besteht aus *Prosawerken* der *bulgarischen und der neugriechischen Literatur und ihren neugriechischen und bulgarischen Übersetzungen*. *Der Beitrag skizziert in kurzer Form die Übersetzungsmöglichkeiten, die Auswahl von Übersetzungsstrategie, die Rolle des Stils des Übersetzers und die Schwierigkeiten bei der jeweiligen Wiedergabe und Interpretation.*

През последните години се забелязва повишен интерес към вглеждане и анализ на продукта, предлаган от преводачите на художествена литература от различни езици. Желанието на специалиста, но и на лаика с добри познания по даден език, да разгадае „работния лист“ на преводача, неговите мотиви за едно или друго взаимодействие с оригиналния текст може да се обясни с процесите в днешния многокултурен и многоезиков свят. Съвременният човек владее чужди езици, а свободното придвижване и неограничените възможности на интернет му позволяват да пътува и да опознава все по-

задълбочено чуждите култури. От съпоставянето им с неговата собствена той се учи да бъде едновременно толерантен и критичен. В светлината на казаното сложната природа на езика, съхранила в себе си културната и историческата памет на съответния народ, предполага един деликатен контакт на преводача с прежеждания чужд литературен текст. Това може би в най-голяма степен важи за предаването на думите и словосъчетанията, които назовават или отправят към типично националното за всеки отделен народ в хода на неговата история, в социалното му и културно развитие.

Дефинирани по различен начин и с вариращо съдържание, културноспецифичните думи са доказано пробен камък за знанията и уменията на преводача. Настоящото наблюдение стъпва предимно върху теоретичните формулировки на С. Влахов и С. Флорин, изложени в труда им „Непреводимото в превода“, откъдето заимстваме и термина „безеквивалентна лексика“¹. Смятаме, че съдържанието на това понятие лесно може да се изведе от неговото наименование, поне за нуждите на едно съвсем първоначално осмисляне. Става дума за специфични елементи от духовната и материална национална култура, за които в преводния език няма точно езиково съответствие поради липсата на референта. Както отбелязват, този термин се ползва неединно от редица преводачи (Влахов, Флорин 1990: 24–25). Част от тях го възприемат за синоним на „реалии“, други в по-общ план като лексика, която не присъства в приемащия език и култура, трети – като „думи, непреводими на друг език“ и т.н. Нашите коментари върху събрания корпус ситуираме в рамка, очертана от двамата автори, а именно, че безеквивалентната лексика са „лексикални единици, които нямат преводачески еквивалент в приемащия език“, което по дефиницията на Рецкер² означава „постоянно равнозначно съответствие“, необвързано с контекста (пак там). Приемаме също позицията им, че реалиите са „самостоятелна група“ сред безеквивалентната лексика, а техен основен белег е националният колорит и конотативното значение. Безеквивалентни според Влахов и Флорин, могат да бъдат и фразеологизми, обръщения, звукоподражания и меж-

---

¹ Влахов и Флорин посочват, че термина „безеквивалентна лексика“ Г. В. Чернов ползва най-вече по повод на реалиите“ (Чернов 1958, 223–224, цит по Влахов, Флорин 1990, 21).

² Рецкер 1974, 10–11 (цитат по Влахов, Флорин 1990: 25)

думетия, различни отклонения от литературната норма, термини, собствени имена, всичко, което, по думите им, е по някакъв начин „непреводимо“. Обект на нашето проучване е възпроизвеждането на различните видове реалии, както и на алегорите и алюзиите като по-обемни колектори за информация от извънезиковата реалност на даден народ. Двамата ги наричат „ситуативни реалии“ (Влахов, Флорин 1990: 157–169). Ще разгледаме също нормата и преводаческите практики при интерпретацията на собствени имена, една пресечена точка на ономастиката с преводазнанието. Основният мотив да наблюдаваме и собствените имена е, че „някои реалии притежават и белези на собствени имена, други са на границата между двете категории, а не би било погрешно да се каже, че и много собствени имена могат да претендират за званието реалия“ (цит. съч., с. 30–31). Предложените тук наблюдения се основават на корпус от български и гръцки художествени текстове в проза, както и на техния превод на другия език.

Образността на художествения текст обуславя комплицираността при неговото пресътворяване на езика-цел. Анри Мешоник обявява неслучайно „художествената литература за най-голямото изпитание за превода“ (Мешоник 2007: 71). По отношение на еквивалентността при литературния превод Васева пише, че „пълноценният художествен превод е функционален аналог на оригинала“, т.е. литературно произведение „равноценно в художествено-естетическо отношение на първообраза“ (Васева 1989: 143). Запазването на индивидуалния стил на автора също спада към основните задачи на преводача като интерпретатор. Това само по себе представлява ограничение при избора на някои преводачески стратегии или мотивира други, наред с останалите определящи фактори – преводаческите норми, функцията на реалията в контекста, субективността при преводаческия избор, очакванията и информираността на средностатистическия читател. При възпроизвеждането на реалии (според нас в общи линии и на безеквивалентна лексика) утвърдените основни техники, в които субективно варират преводачите, са транскрипция и превод. Влахов и Флорин детайлизират метода на превод в четири способа: замяна с неологизъм (калка, полукалка, усвояване, семантичен неологизъм), замяна с друга реалия, приблизителен превод (родово-видова замяна, функционален аналог, описателен превод) и контекстуален превод (Влахов, Флорин 1990: 57–73). Найденова под-

чертава, че „преводачът на националнообогрена лексика [...] рядко избира между различните сематнични еквиваленти на понятието, отразени в речника. По-важно се оказва търсенето на съответствия не спрямо чуждата дума [...], а съобразно езика на превода с неговите конкретни познания за чуждата реалия, с придобития рецепционен опит и спецификите на културата приемник (Найденова 2012: 133–134). В този смисъл поддържаеме напълно и пророческата позиция на Влахов и Флорин, че по отношение на превода предлагат „само отделни похвати и гледища, които могат да се променят от език в език, от автор на автор, от преводач на преводач, и разбира се, от контекст на контекст. Всичко се мени с времето. С новите времена ще дойдат и нови начини на интерпретиране за утрешния читател; стремителното развитие на контактите между народите ще внесе свои корективи, като повиши „разбираемостта“ на различните лексикални и фразеологични средства за масовия читател; това от своя страна ще позволи въвеждането на повече реалии в първообразния им вид, в транскрипция – и такъв превод ще бъде, от една страна, по-близък до оригинала и същевременно по-лесно ще се възприема от новия читател. Наченки на този процес се забелязват вече: поради активността на средствата за масова информация бързо се разширяват (често – уви! – без да се задълбочават) фоновите знания на читателя за близки и далечни страни и народи, много понятия и представи, доскоро напълно чужди, вече нямат нужда от обяснения – предадени с по една-две думи, включително и заемки, те стигат в общи черти до съзнанието на читателя” (Влахов, Флорин 1990: 20).

Ексцерпираниите примери за предаване на безеквивалентна лексика в преводни литературни произведения от български език на гръцки език и обратно ще ни дадат възможност да установим дали различните литературни преводачи имат предпочитания към определен преводен похват, кое мотивира избора им във всеки конкретен случай, налични ли са културноспецифични отлики в стила на работа с този вид лексика и доколко са от значение лексикалните особености на изходния и на преводния език. За да влезем в творческите лаборатории на повече преводачи от различни поколения, предлагаме примери от 6 гръцки и 4 български художествени произведения в проза. Текстовете са преведени от 3 гръцки и 7 български преводачи.

Необходимо е да припомним, че гръцките и българските реалии в съпоставителен план и в плоскостта на художествения превод са

слабо изследвани. По темата през последните години са публикувани научни съобщения от Д. Румпос³ и В. Симонова-Гроздева⁴. Д. Румпос изтъква, че „географската близост, търговските отношения и полилингвизмът, дължащ се на вековните контакти между балканските народи, водят до навлизането и усвояването на цели пластове от гръцки думи, превърнали се в исторически, църковни и битови реалии в българския език“ (Румпос 2014: 37). Интересна е констатацията на същия автор, че при битовите реалии (авторът визира кулинарните националноспецифични думи) в художествените преводи на български език доминира описателният превод (Румпос 2015: 590). Надяваме се настоящите примери да открият още същностни черти от взаимното възпроизвеждане на реалии в двете съседски литератури. Паралелно с това и на собствените имена в широкия смисъл на това понятие, защото ги възприемаме като лексика, която в рамките на превода също може да се третира като безеквивалентна. Относителната краткост на всяко научно съобщение, разбира се, дава възможност само за щрихиране на изследователската задача. Водещото ни намерение бе да илюстрираме повече практиката на предаването на безеквивалентна лексика, затова изследването ни не претендира за теоретична задълбоченост относно фундаменталната тема за еквивалентността.

I. Възпроизвеждане на български реалии и български собствени имена (антропоними, топоними и значещи имена) на гръцки език

Под български реалии (респ. собствени имена) ще имаме предвид езикови единици, които дават представа и препращат към характерното за българския бит и светоусещане, към национално-културната индивидуалност на българина и страната му. Припомняме, че белег на реалиите е националният колорит и конотативният компонент, който допринася за експресивността на текста. На места предлагаме някои по-обширни отрязъци от ексцерпирания материал със съзнанието, че реалиите се разпознават, осмислят и превеждат пълноценно само в дадения контекст. Там, където разчитането на реалиите

---

³ Румпос 2015, с. 587–592; Румпос 2014, с. 36–43.

⁴ Гроздева 2013, с. 128–137; Гроздева 2014, с. 243–256.

и собствените имена не е силно обвързано с контекста, сме си позволили само да ги посочим, като при необходимост конкретизираме ситуацията. Някои от примерите съдържат едновременно реалии и собствени имена. Постарали сме се съответните коментари да изясняват в достатъчна степен същността им.

(1) Помогнаха **на бай Ганя** да смъкне от плещите си **агарянския ямурлук**, наметна си той една **белгийска мантия** – и всички **рекоха**, че **бай Ганьо** е вече цял **европеец**. (Константинов 2002: 127)

Βοηθήσανε **τον μπάη-Γκάνιο** να βγάλει από τη ράχη του το **τουρκικό γιαμουρλούκι**, φόρεσε ένα **βελγικό πανωφόρι** και όλοι είπανе, πως **ο μπάη Γκάνιο** έγινε σωστός **ευρωπαίος**. (Κωνσταντίνωφ 1940: 24)

(2) Така кажи на Мемедаа от **Тъмръши**: **дядо хаджия**, кажи я **праца** – три **товара** **анасонлийка**, **дядо хаджи Враньо**... (Стоев 2002: 16)

Έτσι να πείς στο Μεμέτ αγά απ' το **Таμρίς**: **ο γερο-χατζής** πέστου, το στέλνει, **τρία φορτώματα** **ρακί με γλυκάνισο**, **ο γερο-χατζή Вράνιο**... (Στόεφ 2000: 16)

(3) Не беше трудно да си въобразят, че ядат **истинска домашна лютеница**[...] (Попов 2001: 35)

Δεν τους ήταν καθόλου δύσκολο να φανταστούν ότι έτρωγαν **αυθεντική σπιτική «λιούτενιτσα»*** [...] (Ποπόβ 2010: 44)

* **Πηχτή κόκκινη σάλτσα που κατασκευάζεται από πελτέ, κόκκινες πιπεριές, κρεμμύδι, σκόρδο κι ένα σωρό μπαχαρικά**. (Σ.τ.Μ.)

(4) **чифликчията** от **Устина** (Стоев 2002: 19)
ο τσιφλικάς από **το χωριό Ούστινα** (Στόεφ 2000: 20)

(5) **перушеници** (Стоев 2002: 16)
οι Перουштитсианоί (Στόεφ 2000: 16)

По-горните примери съдържат битови реалии, които се отнасят до част от традиционната храна, напитки и облекло на българина (**анасонлийка**, **лютеница**, **ямурлук**), както и реалии обръщения и

вид титли, които са свързани с обществено-политическия му живот (*бай*, [дядо] *хаджия*, *чифликчия*)⁵. По отношение на *хаджия* Влахов и Флорин отбелязват следното: „Има група реалии обръщения, които отдавна са се превърнали в международни и следователно се транскрибират на всички езици; такива са напр. *хаджи* за всички мюсюлмани, ходили на поклонение в Мека, както и за някои християнски народи (българи, сърби), завърнали се от Божи гроб (Ерусалим)“ (Влахов, Флорин 1990: 251). Вследствие на общата ни балканска съдба лексемите *хаджия* (от арабски) и *чифликчия* (от турски) присъстват и са достатъчно познати в съвременния гръцки език, за което свидетелства органичното им вписване в преводния текст, т.е. на тях можем да гледаме и като на регионална реалия, в случая обща за два съседни народа.). *Ямурлукът* (също дума с турски произход) пък е познат в Гърция като елемент от старата тракийска мъжка носия (връхна дреха за обикновените, по-бедните), което обяснява и избора на *γιαμουρλούκι*. Предполагаме, че преводачите са размишлявали в този дух и са предпочели да усвоят тези три реалии, като ги преведат и приспособят формално към изискванията на езика-цел, още повече, че и в съдържателен план разлики няма. Друга дефиниция на по-горните автори съвсем точно е илюстрирана с подхода на гръцкия преводач към обръщението *бай*, а именно „българското *бай се добавя* пред името в знак на уважение към по-стар или тачен човек и следователно се възприема като реалия, която подлежи на транскрипция при превод“ (цит. съч., с. 252). Преводачът Статоянис е предпочел да транскрибира обичаната от всеки българин *лутеница*⁶ и да я разтълкувана допълнително с бележка на преводача под линия. С тази подходяща стратегия е съхранен националният колорит и е разширена информацията на средностатистическия гръцки читател за българската кухня. Описателният превод на *анасонлийка* и представянето ѝ на гръцки като *ракия* с *анасон* (*ρακί με γλυκάνισο*) е оправдано от по-слабата активност на българската реалия в контекста, въпреки привидната загуба на колорит. Петият

---

⁵ Виж за деленето на реалиите по предмет, място и време при Влахов и Флорин (Влахов, Флорин, 1990: 39–57).

⁶ В гръцкия превод на романа „Мисия Лондон“ преводачът предава по аналогичен начин *баница*, друга популярна родна реалия. Виж Полџ 2010, с. 82.

пример демонстрира отново предаване на етнографска реалия. За да въведе реалията, която назовава лица според местожителството им, преводачът я пригажда към нуждите на гръцкото словообразуване (суфикс – *ιανός* за образуване на етноними за произход).

По отношение на транскрибирането на чужди собствени имена на гръцки език (антропоними и топоними) Триандафилидис отбелязва, че това поражда „сложни въпроси заради взаимно противоречащи си мнения и невъзможността да приложим (гърците – б.м.) една система“⁷ (Τριανταφυλλίδης 1993: 426). Ако съпоставим фонетично българския език и новогръцкия език, безспорно ще установим и една от изтъкнатите от Триандафилидис пак там причини, а именно несъществуващи в гръцкия език звукове, които се предават трудно или съвсем общо с азбуката на гръцкия език (по отношение на българския език това е напр. фонетичната стойност на буквите *ъ, ж, ч, ш, щ*). В коментираните отрязъци сме отбелязали с курсив и собствените имена, които приехме да смятаме за част от безеквивалентната лексика. На преводачите и практиците на превода е добре известно, че антропонимите и топонимите по правило не се превеждат, а се транскрибират, т.е. фонетичното им звучене преводачът ще предаде с графичните средства на другия език. Предвид казаното, а именно, че понякога няма съответствие между буквите в изходния и целевия език, за да бъде предадена максимално звуковата страна на дадена дума, се използва знакът с най-близка до желаната звукова стойност. От наблюденията ни става ясно, че *ъ* се превръща веднъж в гръцка алфа с фонетична стойност на *α*, впоследствие, в рамките на същата дума, в *ι* (*Гѣмръш – Ταμρίς*). Буквата *щ* като звуково съчетание от *шт* в *перушени* намира най-близък аналог в гръцкото *στ* (със стойност на *st*) в *Перовстисιανοί*. Подобна е замяната на липсващата в гръцкия език българска буква и звук *ч* с възможно най-сходната близката по звучене комбинация *τσ* (*ц*), *ж* със *зита* (*ζ*).

(6)Щерю (Кирков 2006: 14)

Στέριον (Κίρκωφ 2005: 17)

Савчо (Кирков 2006: 13)

Σάβτσο (Κίρκωφ 2005: 16)

---

⁷ Преводът е наш.

Сядай “ покани го **Чавдар**. (Попов 2001: 36)
«Κάτσε», του είπε ο **Τσαβντάρ**. (Ποπόβ 2010: 45)

Как може да не си ходил в **Пазарджик**? Не е малък град [...] на левия бряг на **Марица**. (Кирков 2006: 10)

Πώς γίνεται να μην έχεις πάει στο **Πάζαρντζικ**; [...] στην αριστερή όχθη του **Έβρου**. (Κίρκοφ 2005: 13)

По-долу илюстрираме липсата на единство при предаване на български собствени имена (мъжки антропоними или топоними) в случаите на обеззвучаване в средата и в края. Изборът на гръцките преводачи при транскрибиране варира между *в* и *φ*.

(7) [...] На **Раковски** и на **Дякона** съм помагал [...] (Стоев 2002, : 74)

[...] Βοήθησε και το **Ρακόβσκι** και το **Διάκο** (Στόεφ 2000: 79)

[...] **Дякон Левски** (пак там)

[...] **διάκος Λέφσκι** (пак там)

(8) **Дядо Вазов** възпял случката [...] (Кирков 2006: 209)

Ο ποιητής μας, ο Ιβάν Βάζοφ, υμνεί αυτό το γεγονός [...] (Κίρκοφ 2005: 242)

С оглед коректността на превода, но и пълнокръвното пресътворяване на оригинала, от значение са няколко основни принципа. Преди да пристъпи към транскрибиране на топоним или собствено име, преводачът трябва да е наясно с официално общоприетите и наложили се с времето наименования на лица и места и да ги използва според контекста (напр. за река *Марица* – *Έβρος*). Ако не съществуват такива, отговорността му за тяхното първо осмисляне и въвеждане в приемащия език е голяма⁸.

---

⁸ За детайли по изписването и правописа на чужди собствени имена на гръцки език виж Трианταφυλλίδης 1993, с. 426–428.

(9) *Провадия* (Попов 2001: 10)

Προβάγια* (Ποπόβ 2010: 13)

*Αρχαία θρακική πόλη της Κάτω Μοισίας, σαράντα δύο χιλιόμετρα από τη Βάρνα. Στην αρχαιότητα λεγόταν Πρόβατον. (Σ.τ.Μ.)

Преводаческата стратегия в последния пример е комбинация от транскрипция и коментар под линия като вид прагматична адаптация. По своя преценка преводачът споделя с гръцкия читател любопитна информация, която свързва по определен начин българския топоним с приемащата култура (византийското наименование на гр. Провадия – Проват). За субективността на избора, когато контекстът позволява варианти, свидетелства транскрибирането на топонима *Пловдив*, наред с употребата на неговото популярно сред гърците гръцко име.

(10) *Христо Данов от Пловдив* (Стоев 2002: 72)

Χρίστο Ντάνοφ από το Πλόβντιφ (Στόεφ 2000: 78)

Адрес ще ви дам в Пловдив [...] (Кирков 2006: 90)

Θα σας δώσω μια διεύθυνση στη Φιλιπούπολη [...] (Κίρκοφ 2005: 106)

Поради естеството на литературния текст, където често семантиката на името е от значение за внушенията на автора и образността, случаят понякога изправя преводача пред собствени имена, които „говорят“. Тяхната вътрешна форма препраща към определени качества или наемква за нещо, а външната предизвиква смях или има друг отзвук у читателя на оригинала⁹. Представяйки най-обобщено казуса, ще припомним и препоръката на Влахов и Флорин, че предаването на значещите имена може да бъде основано на преводаческите практики при превода на реалии поради приликата помежду им.

Прякори в превод показваме в примери 11 и 12. Докато в 11 колоритът е разпознаваем, то интерпретирането на семантиката на *Говедарското училище* преводачът е доразвил чрез необходимата компенсация.

---

⁹ Виж Влахов, Флорин, 1990, с. 232–233.

(11) [...] *Ще го намерите и лично ще му кажете: Костилката ни праща, от килия № 14.* (Кирков 2006: 90)

[...] «*Θα τον βρείτε και θα του πείτε: "Μας στέλνει το Κουκούτσι από το κελί 14[...].*» (Κίρκοφ 2005: 106)

(12) *В Говедарското училище почнах. [...] по някое време говедата се били събирали сутрин на двора му, преди да ги карат на паша. Оттам значи – Говедарското.* (Кирков 2006: 11)

Πήγαίνα σ' ένα σχολείο που το λέγαμε «Σχολείο των Τσοπάνων». [...] *Παλιότερα, στην αυλή του συγκέντρωναν οι τσοπάνηδες τα πρόβατά τους προτού κινήσουν για τα βουνά, κι από κει του βγήκε αυτό το όνομα.* (Κίρκοφ 2005: 14)

По-рано в същия текст преводачът е внесъл балансирано и окраската на „чуждото“ с транскрипция на друго говорещо име, *Маджирската* махала. Останалите особени белези на ситуацията са решаващата роля на контекста (махалата е предоставена *на бежанци*), който помага на гръцкия реципиент да схване смисъла на екзотично звучащото име. Стотоянис определено разчита на активен читател и изпуска експлицитно поднесеното от автора обяснение *преселническата махала*, където *махала* може да бъде регионална реалия, свързана с административно-териториалното устройство.

(13) [...] *без пари я дали на бежанци като нас и цяла махала станала – Маджирската, преселническата махала.* (Кирков 2006: 10)

Την έδωσαν τζάμπα σ' εμάς τους πρόσφυγες κι έτσι χτίσαμε εκεί έναν ολόκληρο μαχαλά. Ματζίρσκα λέγεται. (Κίρκοφ 2005: 13)

От гръцкия превод на романа „Балкански грешник“ предлагаме също интересен пример с транскрибирани имена на локални реки. При предаването на второто в превода се е загубила внушаващата от оригинала идея за контраст между назованото и съдържанието му. Възможните обяснения: непрозрачна семантика за преводача или отчетена от него незначителност на вътрешната форма за контекста. В полза на последното свидетелства и съюзът *και (и)*.

(14) *Връзват се на гръсти значи и с коли ги карат ту до Тополница, ту на друга една рекичка наблизо, Гомнянка ѝ викаха, ама водата ѝ беше чиста. (Кирков 2006: 11)*

*Та έδεσαν, λοιπόν, σε μεγάλα δεμάτια και τα πήγαιναν με κάρα άλλοτε στην **Τοπόλνιτσα** κι άλλοτε σ' ένα άλλο ποταμάκι εκεί κοντά, που το λέγανε **Γκομνιάγκα** και είχε πολύ καθαρά νερά. (Κίρκοφ 2005: 13)*

Завършваме първата част на изложението с преводачески подходи за предаване на ситуативни реалии, т.е. аллюзии и препратки към българското социокултурно и историческо пространство. В примерите от група 7 вече срещнахме отпратки към Вазов и Левски, при които прагматична адаптация чрез добавяне преводачът е предприел единствено за националния поет (*ο ποιητής μας, ο Ιβάν Βάζοφ*). Будителството, което внушава и символизира името на Паисий, и за което фоновите знания на гръцкия читател не достигат, преводачът компенсира с глаголната форма *κραυγάζει* (*вика, κρετσι*), а името му заменя с употребяваното от носителите на гръцкия език – *Παῖσιος του Χιλενδαρίου* (15). Що се отнася за сравнението с Христо Явашев-Христо в пример 16, то освен семантична компенсация с *ένας δεύτερος* (*втори*), преводачът е оставил под линия и подробна информация за световноизвестния художник.

(15) *На днешен Паисий Хилендарски се прави. (Кирков 2006: 225)*

Вγαίνει σαν καινούργιος Παῖσιος του Χιλενδαρίου και κραυγάζει. (Κίρκοφ 2005: 257)

(16) *Мечтаеше да бѣде **Христо**. (Попов 2001: 198)*
Ονειρευόταν να γίνει ένας δεύτερος Κρίστο*. (Ποπόβ 2010: 237)

* *Διάσημος καλλιτέχνης βουλγαρικής καταγωγής (το πραγματικό του όνομα είναι **Χρίστο Γιαβάσεβ**), που δημιουργεί έργα ως επί το πλείστον σε δημόσιους χώρους. Συνήθως «τυλίγει» ή «πακετάρει» κτίρια ή μνημεία, όπως το Ράιχσταγκ στο Βερολίνο, η γέφυρα Pont Neuf στο Παρίσι, και άλλα.*

II. Възпроизвеждане на гръцки реалии и гръцки собствени имена (антропоними, топоними и значещи имена) на български език

Под гръцки реалии (респ. собствени имена) ще имаме предвид лексикални единици, които дават представа и препращат към характерното за гръцкия начин на живот и световъзприятие, към национално-културната специфика на гърка и Гърция.

С оглед на вече изложените теоретични постановки в настоящата част предлагаме и коментираме примери за предаване на посочените групи безеквивалентна лексика от гръцки език на български език. Ще вметнем, че броят на превежданите художествени текстове от езика на южната ни съседка е значително по-голям в сравнение с превода от български език, т.е. през годините интересът на българина към Гърция винаги е по-голям, което обяснява и обогатяването на гилдията на литературните преводачи неоелинисти в България с повече имена.

Подобно на българските реалии в преводните текстове, така и сред гръцките, които биват предавани на български език, срещаме предимно етнографски реалии. Гърците са известни със своята музика и танци, което обяснява присъствието на реалии, свързани с музиката и танците. В пример 17 преводачът е избрал комплексен подход към традиционния музикален инструмент с турски произход, но без български еквивалент. Реалията е въведена чрез приспособяване към изискванията на приемащия език при допълващо пояснение с бележка под линия. При 18 ситуацията е сходна по отношение на *зейбекското* и *пендозали*, където *хоро* е във функция на компенсация, а *касапското* е калка.

(17) *Όχι, πρόστεισε είναι σαντούρι.* (Καζαντζάκης 2002: 23)

[...] и добави: „*Не, сандур**“. (Καζαντζάκης 2011: 21)

* Вид струнен музикален инструмент – бел. прев.

(18)[...] *Και θα χορεύω το ζεϊμπέκικο, το χασάπικο, τον πεντοζάλη* [...] (Καζαντζάκης 2002: 26)

[...] *И ще играя и зейбекското хоро, и касапското, и пендозали** [...] (Καζαντζάκης 2011: 25)

* Буйно критско хоро – бел. прев.

Следващият пример онаглеждава транскрибиране на реалии обръщения, свързани с общественно-политическия живот на гърка – *барба, кира*. Преводачът е предпочел националният колорит да присъства в превода въпреки родните аналози *бай* и *госпожа*. Мъжкото собствено име е транскрибирано в основната му именителна форма, а женското Г. Куфов е усвоил в адаптиран към българската норма вид, запазвайки същевременно живостта на оригинала.

(19) [...] *στο σπίτι του μπάρμπα-Αναγνώστη, του δημογέροντα [...] η κυρά-Αναγνώσταίνα θα σας ψήσει [...]* (Καζαντζάκης 2002: 68)

[...] *в къщата на барба Анагностис, старейшината [...]* *кира Анагностисовица ще ви изпържи [...]* (Καζαντζάκης 2011: 78)

Във връзка с предаването на гръцката реалия *μπάρμπα* ще посочим и друга гледна точка, извън разглежданите текстове. Считаме, че тя свидетелства за относителността и субективността при възпроизвеждането на реалии (и като цяло при превода като интерпретация). „Безсмислено е транскрибирането на думи, макар и реалии, за които има точно съответствие на български език. Когато четем *барба* и узнаваме, че това е чичо на български, недоумяваме: за какво ни е да го знаем. И тази дума остава в паметта на читателя като екзотичен йероглиф, една досадна пречка за възприемане на прочетеното“ (Румпос 2014: 40–41).

В корпуса от примери присъстват още преведени (чрез усвояване) на български език етнографски реалии, свързани с културата (митологията) и названия на лица по местожителство (20, 21). Празникът *Томина неделя* представлява видимо калка на *гръцкия* τη βδομάδα του Θωμά, но предвид съвпаденията на повечето празници в двете страни може да бъде разглеждан и като негов функционален аналог (22). За тази реалия привеждаме още една интерпретация на същия текст, където преводът е буквален (*седмицата на свети Тома*). Този подход не изглежда толкова удачен, защото оставя у читателя известното чувство на неяснота.

(20) [...] *ένα μαρμαρισμένο χάλκινο άγαλμα – μία γυμνή αμαζόνα [...]* (Καζαντζάκης 2002: 56)

[...] *една потъмняла бронзова статуя – гола амазонка [...]* (Καζαντζάκης 2011: 63)

(21) Από δω περνούν **Ρεθεμνιώτες και Καστρινοί**, έρχεται το **Ρέθεμνος** και το **Κάστρο** στο σπίτι μου [...] (Καζαντζάκης 2002: 62)

Оттук минават и ретимньоти, и кастриньоти, и Ретимнос, и Кастро идват в къщата ми [...] (Καζαντζάκης 2011: 71)

(22) Όταν κάθε χρόνο, **τη βδομάδα του Θωμά**, το νησί μας βούρκωνε από καρδιοχτύπι μαννάδων και στεφανωτικών, ή βούιζε από το γλέντι των βουτηχτάδων, εγώ δεν έβλεπα μπρος μου παρά **Λάμια τη Μπαρμπαριά**, να στρώνη τα κρυσταλλένια κρεβάτια της για να πλαγιάση αζύπνητα εκείνους που ζηλεύουν τα πλούτη της.) (Καρκαβίτσας 1999: 87)

Всяка година през Томина неделя, когато островът ни се помрачаваше от безпокойството на майки и невести или шумеше от гуляите на водолазите, аз виждах само ламята на Берберия да разстила кристалните си легла, за да накара да легнат в тях непробудно онези, които завиждат на богатствата му. (Καρκαβίτσας 1975: 35)

Всяка година, когато през седмицата на свети Тома островът ни тътнеше от разтуптените сърца на майки и годеници, ехтеше от гуляите на гмурците, не виждах пред себе си друго освен ламята от Берберия да разстила кристалните си кревати, за да положи там непробудно онези, които ламтят за богатствата ѝ. (Καρκαβίτσας 1986: 81)

Ще се спрем и на географското наименование *Μπαρμπαριά*, което ни отведе до друг преводен вариант в друг текст. Докато Α. Αλεξиеβα и Β. Βονεβα единодушно предлагат *Βερберия*, το Γ. Κυφωv се спира на *Βαρβαρια* и обяснителен текст под линия. Τοпонимът е традиционно възприет в дублетния вид, а „хронологичното преимущество“ на *Βαρβαρια*¹⁰ вероятно е запълнило на по-ранен етаπ пропуските в познанията на българина за онази част на света.

(22a) [...] Και πέρα, κατά νότου, στραφτάλιζε η θυμωμένη ακόμα θάλασσα, απέραντη, έρημη, έφτανε ως **την Μπαρμπαριά**, μούγκριζε, χιμούσε κι έτρωε **την Κρήτη**.) (Καζαντζάκης 2002: 43)

---

¹⁰ Πървото българско издание на романа „Αλεξис Ζορбас“ датира от 1973 г.

[...] *А нататък, на юг, искреше все още сърдитото море, безкрайно, пусто, достигаше чак до **Барбария***, реवेशе, нали- таше и ръфаше **Крит**.* (Казандзакис 2011: 47)

* *Наименование, давано някога на страните в Северна Африка, разположени на запад от Египет: Либия, Тунис, Алжир, Мароко – бел. прев.*

За предаването на гръцките топоними и антропоними преводачите се придържат към предписанията и използват транскрипцията и традиционно възприетите географски наименования в българския език, аналогично с нуждите на контекста. Собствените имена се предават в транскрибиран вид и в основната форма в именителен падеж, а понякога заради художественото внушение или от прагматични съображения преводачите поставят ориентиращо читателя ударение (23) или пригаждат имената към граматичната система на приемащата култура (*Бубулино*). Не липсва и желание да бъде образована читателската аудитория с преводачески паратекст под черта (24, 25, 26).

(23) *Тον ονομάτιζαν πάντοτε **Σγουόρο**. Δεν ήθελαν να τον παραδεχτούνε για **Σγουρό**...* (Τερζάκης 2003: 26)

*Винаги го наричаха **Сгурос**. Не искаха да го признаят за **Сгурус**...* (Терзакис 1986: 14)

Астрίτη (Τερζάκης 2003: 21)

Астрίτις (Терзакис 1986: 9)

(24) *Εμείς είχαμε **Καραγκάτση και Σεφέρη**. (Σταμάτης 2009: 36)
*Имахме **Карагацис*** и **Сеферис****.* (Σтаматис 2015: 39)*

* *М. Карагацис – (1908–1960) – гръцки прозаик. Истинското му име е Димитрис Родопулос. – Б. пр.*

***Георгиос Сеферис (1900–1971) – гръцки поет, един от двамата гръцки поети нобелисти. Удостоен е с Нобелова награда (1963), присъдена по-късно за поезия и на неговия сънародник Одисеас Елитис (1979). – Б. пр.*

(25) ***Μπουμπουλίνα** μου, να σε χαρώ, μην κάμεις μπούμ! μπουμ!* (Καζαντζάκης 2002: 51)

Бубулино* *моя, жива да си, не прави бум-бум!* (Казандзакис 2011: 58)

* Бубулина – героиня от гръцкото освободително въстание (1821–1828), прочута със своята храброст. Командвала малък бързоходен кораб, който се врязвал сред турската флота, атакувал и хвърлял във въздуха флагманския кораб – бел. прев.

(26) [...] πέφτοντας **στον Θερμαϊκό** (Καλογιάννη 2001: 12)

[...] сипвайки се **в Термаическия залив*** (Καλοяни 2013: 46)

* Заливът, на който е разположен Солун. – Бел. пр.

[...] τον ανατολικό **Μοριά** (Τερζάκης 2003: 19)

[...] източен **Пелопонес*** (Τερζακис 1986: 7)

* Големият полуостров, образуващ Южна Гърция. – Б. пр.

[...] το λεωφορείο των **Σαραντα Εκκλησιών**. (Καλογιάννη 2001: 122)

[...] автобусът за **Саранда Екклисиес*** (Καλοяни 2013: 127)

* Саранда Екклисиес (четирийсет църкви) – бежански квартал в Солун на преселници от едноименния град в Източна Тракия. Днес той се намира в европейската част на Турция и се нарича Къркларели (Kirkklareli). Старото му име е Kirkklise (Четирийсет църкви), а българското – Лозенград. – Бел. пр.

Различното осмисляне на един и същи топоним в зависимост от ситуационната и времевата рамка наблюдаваме при 27 и 28, а при 29 – превод на собственото име и транскрибиране на поясняващата го реалия.

(27) [...] Συγκεντρωμένα **στην Πόλη** [...] (Καλογιάννη 2001: 20)

[...] Били събрани **в Града на градовете*** (Καλοяни 2013: 51)

* Цариград. – Бел. пр.

(28) [...] θαυματοποιοί από **την Πόλη** [...] (Καλογιάννη 2001: 108–109)

[...] фокусници от **Истанбул** [...] (Καλοяни 2013: 118)

(29) [...] το **Μεγάλο Παζάρι** – το κιλκίς, όπως το έλεγαν [...] (Καλογιάννη 2001: 108)

[...] **Големият пазар** – килкис, както го наричали [...] (Καλοяни 2013: 118)

Театърът на сенките (το Θέατρο Σκιάων) и главният му персонаж Карагюзис също представляват една характерна особеност на гръцката културна картина¹¹. Разглеждаме два похвата на контекстно зависимо предаване на това име реалия, чрез усвояване и чрез транскрибиране, придружени винаги от бележка на преводача. По-подробният преводачески коментар във втория случай намира своето оправдание в препратката към физическия недъг на главния герой от романа на Стаматис.

(30) [...] που είχε κάμει τις φιλοσοφικές σπουδές **στον Караγκιόζη** [...] (Καζαντζάκης 2002: 16)

[...] който беше получил философското си образование **при Карагьоза*** [...] (Καζαντζάκης 2011: 12)

* *Постоянен герой в някогаишните театри по панаирите-бел прев.*

(31) [...] «εεε... Λοοκά **Καραγκιόζο**...» [...] (Σταμάτης 2009: 17)

[...] "Ей, **Лукас, Карагюзис!**"* [...] (Σταμάτης 2015: 15)

**Καραγюзис – гърцизирано от Карагьоз (черноок – тур.); персонаж от ориенталския театър на сенките, разпространен и в Гърция (през Персия и Османската империя), едната ръка на когото е по-къса. – Б.пр.*

Примери 32 и 33 илюстрират възпроизвеждане съответно на значешо име (транскрибирано и с необходимата за читателя бележка под линия) и на ситуативна реалия. Намекът в оригиналния текст (33) препраща към събитие от гръцкия обществен живот през 90-те години на XX век и е проверка за общата култура на преводача.

(32) Δώδεκα μήνες. Γεμάτες ανατροπές, δάκρυα, γέλια, απόγνωση... **ελπίδα... Ελπίδα...**

«**Ελπίδα...**» (Μαντά 2005: 10)

*Дванайсет месеца. Изпълнени с поврати, сълзи, смях, отчаяние... с надежда... **Ελπίδα*** ...*

---

¹¹ За произхода му спорят гърци и турци, което не пречи да бъде смятан и за регионална реалия.

„Надежда...“ (Манда 2015, Въведение)

* *Името на една от героините в романа – на гръцки Елида означава „надежда“.* – Б. пр.

(33) *«Εἶσαι σατανική περίπτωση, ο Κατσούλας του Τύπου» [...]* (Σταμάτης 2009: 24)

*Ти си сатанински случай, **Кацулас*** на печата [...]* (Статис 2015: 24)

* *Кацулас – нашумял навремето сатанист-убиец.* – Б. пр.

Описаните в настоящата статия преводачески практики за предаване на безеквивалентна лексика в литературни текстове от български на гръцки език и обратно ни водят до заключението, че интерпретирането ѝ се основава на комплекс от фактори. От значение за подхода към безеквивалентната дума, освен познанията по чуждия и по родния език, са теоретичните правила, контекстът, функцията на реалитета или собственото име, индивидуалността на преводача и поведението му по отношение на прагматичната адаптация на преводния текст. Гръцките заемки в българския език, общите за двата съседни народа реалии, както и сходната картина на света дават възможност за балансиране между транскрибирането при запазване на националния колорит и превода на безеквивалентната лексика. В рамките на наблюденията прави впечатление, че българските преводачи в сравнение с гръцките им колеги имат по-голяма склонност да увеличават прозрачността на текста и да доразкриват съдържанието му чрез бележки под линия.

ЛИТЕРАТУРА

Васева 1989: И. Васева. Стилистика на превода. Специфика на превода на различни видове и жанрове текст. София, 1989. // **Vaseva 1989:** I. Vasileva. Stilistika na prevoda. Spetsifika na prevoda na razlichni vidove i zhanrove tekst. Sofia, 1989.

Влахов, Флорин 1990: С. Влахов, С. Флорин. Непреводимото в превода. София, 1990. // **Vlahov, Florin 1990:** S. Vlahov, S. Florin. Neprevodimoto v prevoda“. Sofia, 1990.

Гроздева 2014: В. Симонова-Гроздева. Ловци на сюнгері от Андреас Каркавицас в прочита на двама български преводачи. – В: Научни трудове на Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“. Т. 52, кн. 1, сб. А. Пловдив, 2014, с. 243 – 256. // **Grozdeva 2014:** V. Simonova-Grozdeva. Lovtsi na syungeri ot Andreas Karkavitsas v prochita na dvama bOlgarski prevodachi. – V: Nauchni trudove na Plovdivskiya universitet Paisiy Hilendarski. Т. 52, кн. 1, sb. А. Plovdiv, 2014, s. 243 – 256.

Гроздева 2013: В. Симонова-Гроздева. Изграждане на умения за превод на националнообогрени думи – предизвикателството на гръцките реалии. – В: Научни трудове на Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“. Т. 51, кн. 1, сб. Б. Пловдив, 2013, с. 128 – 137. // **Grozdeva 2013:** V. Simonova-Grozdeva. Izgrazhdane na umeniya za prevod na natsionalnoobagreni dumi – predizvikatelstvoto na grOtskite realii. – V. Nauchni trudove na Plovdivskiya universitet Paisiy Hilendarski. Т. 52, кн. 1, sb. В. Plovdiv, 2013, s. 128 – 137.

Мешоник 2007: А. Мешоник, Поетика на превода. София, 2007. // **Meshonik 2007:** А. Meshonik, Poetika na prevoda. Sofia, 2007.

Найденова 2012: Й. Найденова, Унгарските реалии в контекста на културния трансфер. София, 2012. // **Naydenova 2012:** Y. Naydenova. Ungarskite realii v konteksta na kulturniya transfer. Sofia, 2012.

Рецкер 1974: Я. И. Рецкер, Теория перевода и переводческая практика. Москва, 1974. // **Retsker 1974:** Ya. I. Retsker. Teoriya perevoda i perevodcheskaya praktika. Moskva, 1974.

Румпос 2015: Д. Румпос. За превода на културните реалии от гръцки език. – В: Балканите – език, история, култура. Т. 4. Велико Търново, 2015, с. 587 – 592. // **Rumpos 2015:** D. Rumpos. Za prevoda na kulturnite realii ot gratski ezik. – V: Balkanite – ezik, istoriya, kultura. Т. 4. Veliko Tarnovo, 2015, s. 587 – 592.

Румпос 2014: Д. Румпос. За някои практически проблеми при превода на реалии. – В: Юбилейна международна научна конференция „50 години Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“. Секция Филологически факултет. Велико Търново, 2014, с. 36 – 43. // **Rumpos 2014:** D. Rumpos. Za nyakoi prakticheski problemi pri prevoda na realii. V: Yubileyna mezhdunarodna nauchna konferentsiya „50 godini Velikotarnovski universitet „Sv. sv. Kiril i Metodiy. Sekcia Filologicheski fakultet. Veliko Tarnovo, 2014, s. 36 – 43.

Чернов 1958: Г. В. Чернов, К вопросу о передаче безэквивалентной лексики при переводе советской публицистики на английский язык. – Уч. записки. 1-го МГПИИЯ им. М. Тореца. Т. XVI. Москва, 1958, с. 223 – 255. // **Chernov 1958:** G. V. Chernov. K voprosu o peredache bezeekvivalentnoi leksiki pri perevode sovetскоy publitsistiki na angliyskiy yazyk. – Uch. zapizki.

Τριανταφυλλίδης 1993: Μ. Τριανταφυλλίδης, Νεοελληνική γραμματική (της δημοτικής). Θεσσαλονίκη, 1993.

ИЗТОЧНИЦИ НА ЕКСЦЕРПИРАН МАТЕРИАЛ

Казандзакис 2011: Н. Казандзакис. Алексис Зорбас. Превод: Георги Куфов. София, 2001. // **Kazandzakis 2011:** N. Kazandzakis, Aleksis Zorbас. Prevod: Georgi Kufov. Sofia, 2001.

Калојани 2013: Т. Калојани. Смъртта на Рицаря Челано и други истории. Превод: Здравка Михайлова. София, 2013. // **Kaloyani 2013:** Т. Kaloyani. Smartta na Ritsarya Chelano i drugi istorii. Prevod: Zdravka Mihailova. Sofia, 2013.

Каркавицас 1975: А. Каркавицас. Ловци на сюнгери. – В: Гръцки морски новели. Превод: Афродита Алексиева. Варна, 1975, с. 35 – 46. // **Karkavitsas 1975:** A. Karkavitsas. Lovtsi na syungeri. – V: Grastski morski noveli. Prevod: Afrodita Aleksieva, Varna, 1975, s. 35 – 46.

Каркавицас 1986: А. Каркавицас. Сюнгерджии. – В: Черният корал. Превод: Валентина Бонева. София, 1986, с. 81 – 96. // **Karkavitsas 1986:** A. Karkavitsas. Syungerdzhi. – V: Cherniyat koral. Prevod: Valentina Boneva. Sofia, 1986, s. 81 – 96.

Кирков 2006: Д. Кирков. Балкански грешник. София, 2006. // **Kirkov 2006:** D. Kirkov. Balkanski greshnik. Sofia, 2006.

Константинов 2002: А. Константинов. Бай Ганьо. София, 2002. // **Konstantinov 2002:** A. Konstantinov. Bay Ganyo. Sofia, 2002.

Манда 2015: Л. Манда. Валс с дванайсет богове. Превод: Здравка Михайлова, Светлана Дончева, Христина Янисова. София, 2015. // **Manda 2015:** L. Manda. Vals s dvanayset bogove. Prevod: Zdravka Mihailova, Svetlana Doncheva, Hristina Ianisova. Sofia, 2015.

Попов 2001: А. Попов. Мисия Лондон. София, 2001. // **Popov 2001:** L. Popov. Misiya London. Sofia, 2001.

Стаматис 2015: А. Стаматис. Бар Флобер. Превод: Здравка Михайлова. София, 2015. // **Stamatis 2015:** A. Stamatis. Bar Flober. Prevod: Zdravka Mihailova. Sofia, 2015.

Стоев 2002: Г. Стоев. Цената на златото. Велико Търново, 2002. // **Stoev 2002:** G. Stoev. Tsenata na zlatoto. Veliko Tarnovo, 2002.

Терзакис 1986: А. Терзакис. Принцеса Изабо. Превод: Надежда Генова. София, 1986. // **Terzakis 1986:** A. Terzakis. Printsesa Izabo. Prevod: Nadejda Genova. Sofia, 1986.

Καζαντζάκης 2002: Ν. Καζαντζάκης, Βίος και πολιτεία του Αλέξη Ζορμπά. Αθήνα, 2002.

Καλογιάννη 2001: Θ. Καλογιάννη, Ιστορίες από τις Γραφές. Αθήνα, 2001.

Καρκαβίτσας 1999: Α. Καρκαβίτσας, Οι σφουγγαράδες.- In: Λόγια της πλώρης. Αθήνα, 1999, с 87–104.

Κίρκοφ 2005: Ντ. Κίρκοφ, Ο αμαρτωλός των Βαλκανίων. Μετάφραση: Πάνος Σταθόγιαννης. Αθήνα, 2005.

Κωνσταντίνοφ 1940: Α. Κωνσταντίνοφ, Ο Μπάη–Γκάνιο φεύγει για την Ευρώπη (Απόσπασμα). In: Σύγχρονοι Βούλγαροι πεζογράφοι. Μετάφραση: Άρης Κόρακας. Αθήνα, 1940, 24–27.

Μαντά 2005: Λ. Μαντά, Βάλς με δώδεκα θεούς. Αθήνα, 2005.

Ποπόβ 2010: Ά. Ποπόβ, Αποστολή Λονδίνο. Μετάφραση: Πάνος Σταθόγιαννης. Αθήνα, 2010.

Σταμάτης 2009: Α. Σταμάτης, Μπαρ Φλωμπέρ. Αθήνα, 2009.

Στόεφ 2000: Γ. Στόεφ, Η τιμή του χρυσού. Μετάφραση: Κώστας Αθ. Σιαπέρας. Θεσσαλονίκη, 2000.

Τερζάκης 2003: Ά. Τερζάκης, Η Πριγκιπέσα Ιζαμπώ. Αθήνα, 2003.